

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความนำ

“แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เป็นการศึกษาแนวคิดและปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ รัชการที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรีในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาแม่บท “ในหลวงกับการพัฒนาประเทศ” ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดให้มีขึ้น เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัย พระราชพิธีรัชมิ่งมงคลภิเษก ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ซึ่งต่อไปนี้จะใช้คำศัพท์นามเมื่อกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและในบางโอกาสการศึกษานี้ก็จะใช้คำว่า “พระเจ้าอยู่หัว” แทนพระองค์ด้วย) ได้ทรงเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นระยะเวลาที่ยาวนานเหนือพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในประวัติศาสตร์ไทย ในวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑

การศึกษานี้ เน้นการเรียบเรียงระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานให้แก่พสกนิกรไทยในโอกาสต่างๆ นับตั้งแต่พระองค์ได้ดำรงสิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ไทย จนถึงปัจจุบัน การเรียบเรียงระบบความคิดที่กล่าวถึงนี้มีลักษณะเฉพาะเพื่อให้มีความแตกต่างไปจากหนังสือที่จัดทำขึ้นเนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเจริญพระชนมายุห้ารอบในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ และที่พระองค์จะได้ทรงครองราชย์ยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกองค์ ในวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑

การเรียบเรียงระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยอาศัยพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระองค์พระราชทานในโอกาสต่างๆ ซึ่งสภาพแวดล้อมหรือบริบท (context) และกลุ่มบุคคลที่รับฟังพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส แตกต่างกันไป จะต้องมีการกรอบการคิด (conceptual framework) เพื่อเอื้อในการเรียบเรียงระบบความคิด ตลอดจนในการเลือกสรรข้อความในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส สำหรับการแสดงถึงแนวคิดและปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรอบการคิดนี้ในระดับมหภาค (macro perspective) ก็คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กรอบการคิดระดับมหภาคนี้ จะมีสาระได้ ก็โดยการกำหนดองค์ประกอบที่ควรอยู่ในข่ายการพิจารณา และการ

กำหนดสาระขององค์ประกอบเหล่านั้น องค์ประกอบและสาระที่อ้างถึงนี้ประกอบกันเป็นส่วนเนื้อหาของกรอบการคิดในระดับจุลภาค (micro perspective)

๒. ความหมายและมิติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒.๑. ความหมายและมิติ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในบริบทของการพัฒนาประเทศ สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ก็คือการทำให้ทรัพยากรมนุษย์นั้นๆ มีคุณภาพ หรือ (เพื่อให้ข้อความสั้นเข้า) การทำให้คนมีคุณภาพ แต่คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ หรือคุณภาพของคนในลักษณะใดจึงจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนกระบวนการพัฒนากระบวนการพัฒนาประเทศ เป็นประเด็นที่อภิปรายกันได้เสมอ ทั้งในระดับวิชาการและในระดับทั่วไป ความถูกต้องความคิดในประเด็นนี้ คงไม่สามารถกำหนดได้อย่างเด็ดขาด ผู้สนใจทุกคนสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ และต่างก็จะมีส่วนในการทำให้ความหมายและสาระของคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ มีความกระฉ่างยิ่งขึ้นและหลากหลายมากขึ้น อันมีส่วนช่วยทำให้ความเข้าใจในเรื่องนี้ยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งก็จัดเป็นสภาพที่พึงบังเกิดขึ้นในสังคมที่ต้องการสนับสนุนการขยายตัวขององค์ความรู้ในเรื่องหนึ่งๆ การศึกษาแนวพระราชดำริทางด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเป็นความพยายามที่จะเรียนรู้ระบบพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องทรัพยากรมนุษย์เพื่อเป็นฐานหลักสำหรับการเอื้อขยายความเข้าใจในเรื่องนี้

ภายในกรอบความคิดของจุดมุ่งหมายสำหรับการศึกษานี้ การอภิปรายความหมายละมิติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ข้างล่างนี้ ไม่ได้ต้องการหาข้อยุติแบบเด็ดขาดเกี่ยวกับสาระของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือบางคนมีคุณภาพ แต่แค่การอภิปรายดังกล่าวต้องกำหนดกรอบการคิดหรือขอบข่ายที่น่าเสนอในการรายงานการศึกษานี้เป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณามิติในตัวคนแล้ว สามารถสรุปได้ว่า คุณภาพของคนน่าจะเกี่ยวกับ ๑) คุณภาพด้านทักษะ ๒) คุณภาพด้านสุขภาพ และ ๓) คุณภาพด้านทัศนคติ (attitude)

มิติด้านทักษะ เป็นมิติเกี่ยวพันกับการศึกษา เป็นมิติที่เกี่ยวพันกับการศึกษา ทั้งที่เป็นการศึกษาในรูปแบบ (formal) และอรูปแบบ (nonformal) น่าจะเป็นที่ยอมรับกันได้ว่า คนที่ไม่มีทักษะ และไม่สามารถทำงานอะไรได้เลยนั้น ย่อมเป็นคนที่ไม่มีความรู้ (อย่างน้อยที่สุดก็ในด้านทักษะ) และผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาย่อมมีความรู้ที่สูงกว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับประถม (เมื่อคุณสมบัติอื่นๆเสมอกันตลอด)

มิติด้านสุขภาพ เป็นมิติเกี่ยวกับความสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งด้านกายภาพ (physical) และจิตภาพ (psychological) ภายในมิติด้านเดียว ก็น่าจะยอมรับกันได้เช่นกันว่า คนที่มีความไม่สมบูรณ์ประกอบด้านร่างกาย หรือด้านจิตใจหรือทั้งสองด้าน ย่อมมีคุณภาพด้อยกว่าคนที่มีความแข็งแรง หรือจิตใจถูกสุขลักษณะ (healthy) ในทำนองเดียวกัน คนที่มีความแข็งแรงและจิตใจสมบูรณ์ ย่อมมีคุณภาพสูงกว่าคนที่มีความแข็งแรงแต่มีโรคประสาทหรือโรคจิตประจำตัว

มิติด้านทัศนคติ เป็นมิติเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ซึ่งขาดความชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับด้านมิติด้านทักษะและด้านคุณภาพ จึงเป็นมิติที่ต้องอภิปรายกันในรายละเอียดเมื่อถึงวาระอันสมควร แต่ขั้นตอนนี้ อาจกล่าวในลักษณะกลางๆ และกว้างๆ ได้ว่า คนที่มีความรู้สึกนึกคิดไม่ว่าในเรื่องใดก็ตาม ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตนเองเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เกี่ยวกับบุคคล หรือเกี่ยวกับสังคมโดยรวมในลักษณะที่เป็นลบ ย่อมเป็นคนที่มีคุณภาพที่ด้อยกว่าคนอื่นที่มีความรู้สึกนึกคิดในลักษณะที่เป็นบวก ทั้งนี้เพราะคนในลักษณะแรกนั้นย่อมไม่มีพฤติกรรมและหรือให้ความร่วมมือในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ทุกรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอ้างอิง (referent group) ข้างต้น ทำให้ไม่เกิดผลลัพธ์ที่คาดหวังในระดับที่ต้องการเมื่อเปรียบเทียบกับคนลักษณะหลัง

โดยที่คุณภาพของคนประกอบด้วยสามมิติดังกล่าว การพิจารณาคุณภาพของคนแต่เพียงมิติเดียวย่อมเป็นการไม่เหมาะสม นั่นคือ การจะกล่าวว่ามีคุณภาพคือคนที่มีความสุขดี โดยไม่ต้องกังวลกับคุณภาพมิติอื่น ย่อมเป็นการสรุปที่ไม่ถูกต้องอย่างชัดเจน เพราะคนผู้นี้ไม่สามารถทำอะไรได้เลยเนื่องจากขาดทักษะต่างๆ อย่างสิ้นเชิง ในทำนองเดียวกัน คนที่มีความสามารถด้านทักษะสูงมากแต่ก็ทุพพลภาพจนไม่อาจทำงานอะไรได้เลย ย่อมไม่จัดว่าเป็นคนที่มีคุณภาพได้ (โดยมองข้ามคุณภาพในมิติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง) จำเป็นที่จะต้องพิจารณาข้อสรุปสภาพความมีคุณภาพของคนจากมิติทั้งสามพร้อมๆ กัน การสรุปคุณภาพของคนเมื่อมีมิติที่ต้องพิจารณาหลายมิตินี้จักทำเช่นไรนั้นเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณากันต่อไป

๒.๒. ลำดับความสำคัญของมิติต่างๆ

แนวเกี่ยวกับคุณภาพของคนซึ่งประกอบด้วยลักษณะในมิติต่างๆ ที่เสนอข้างต้น ไม่น่าจะเป็นแนวคิดที่ลึกลับหรือแปลกใหม่แต่อย่างใด พิจารณาในแง่หนึ่งแล้วก็เป็นความจริง นั่นคือ ในขณะใดขณะหนึ่ง และในงานเขียนชิ้นหนึ่งๆ ของผู้รู้นั้น ก็คงได้มีโอกาสกล่าวถึงคุณภาพของคนในด้านใดด้านหนึ่ง ในสามมิติข้างต้นเสมอ และอาจมีการอภิปรายกันในรายละเอียดโดยเฉพาะในด้านทักษะและด้านสุขภาพด้วย สำหรับนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ เป็นการเฉพาะ แต่เมื่อพิจารณาในแง่ของการวิเคราะห์ที่เป็นระบบแล้วสามารถกล่าวได้ว่า แนวคิดเช่นที่ได้เสนอแล้วข้างต้น ยังคงเป็นแนวคิดที่ใหม่อยู่มาก

ข้อยุติเช่นนี้สามารถประเมินได้จากประวัติศาสตร์ของการใช้นโยบายการพัฒนาประเทศ การตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ในกระบวนการพัฒนาประเทศไม่ได้บังเกิดขึ้นทันทีที่เกิดความสนใจจะพัฒนาประเทศในภูมิภาคต่างๆในโลก ความสนใจมุ่งไปที่ทุน (Capital) และการสะสมทุน (Capital formation) จนกระทั่งผลลัพธ์ของการพัฒนาไม่เป็นอย่างคาดหวังไว้ ทำให้ทรัพยากรกลายเป็นปัจจัยการผลิตที่ได้รับความสนใจกันอย่างกว้างขวาง แม้กระนั้นก็ตาม การวิเคราะห์บทบาทของทรัพยากรมนุษย์นำไปสู่การยอมรับบทบาทของการศึกษาในกระบวนการพัฒนาการ นั่นคือ ได้มีการยอมรับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์เฉพาะด้านมิติด้านทักษะเท่านั้น การพัฒนาการศึกษาในลักษณะรูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์จึงบังเกิดขึ้นอย่างมากมายและกว้างขวาง การจัดกระบวนการศึกษาที่เป็นรูปนัย (อันเป็นความสนใจที่บังเกิดขึ้นก่อน) และเป็นอรูปนัย(อันเป็นความสนใจที่เกิดขึ้นตามมา) ก็กลายเป็นภารกิจหลักของรัฐบาลในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย และได้รับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินในระดับที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับภารกิจอื่นๆของรัฐ

ความสนใจในเรื่องสุขภาพของพลเมืองในประเทศ อาจกล่าวได้ว่า มีอยู่ตลอดเวลาก่อนความสนใจในเรื่องการพัฒนาประเทศจะบังเกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนาเสียอีก แต่ก็ไม่ใช่เป็นความสนใจแบบทุ่มเท และในลักษณะที่บังเกิดขึ้นกับการศึกษา (ซึ่งก็ได้รับความสนใจระดับพื้นๆ อยู่ก่อนแล้ว แต่ก็เป็ความสนใจที่ไม่ได้บังเกิดขึ้นใน กรอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในแง่ปัจจัยการผลิต ตามครรลองของการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ก็เป็นภาพสะท้อนถึงความเข้าใจทั่วไปว่า สุขภาพของคนนั้นสำคัญ และการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา แม้จะไม่ได้เป็นความเข้าใจในแง่การพัฒนาประเทศก็ตาม แต่ก็คงกล่าวได้ว่า คุณภาพของคนในด้านสุขภาพเป็นสิ่งที่ตระหนักมานานแล้ว และการพัฒนาระบบสาธารณสุขของประเทศก็ได้รับความสนใจเสมอมา แต่ความสนใจเช่นนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ได้รับอิทธิพลจากทัศนะของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อพัฒนาชาติ ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนจุดเน้นของการพัฒนากระบวนการสาธารณสุขจากการบำบัดรักษา (curative) มาเป็นการป้องกัน (preventive) อันเป็นที่มาของแผนงานการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน ในลักษณะที่ประเทศไทยกำลังดำเนินการอย่างเต็มที่อยู่ในปัจจุบัน จากทัศนพิสัย (perspective) เช่นนี้เองที่นำไปสู่ความสนใจในการพัฒนาคุณภาพของเด็กเล็กในแง่มุมต่างๆ

อนึ่งการพัฒนาคุณภาพในทรัพยากรมนุษย์ในด้านทักษะ (มีการศึกษา) และด้านสุขภาพ (การแพทย์และการสาธารณสุข) มีกระบวนการที่เป็นระบบและมีการดำเนินการที่มีระบบงานอย่างเป็นทางการ (formal) ในขณะเดียวกัน เนื้อหาสาระที่พัฒนากันขึ้นมา และที่นำไปพัฒนาในตัวบุคคลนั้นก็มีความเป็นเทคนิควิธีการ (technical) ทั้งในระดับเบื้องต้นและในระดับสูงในแง่ี้แล้วจึงไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใดที่คุณภาพของคนในด้านทักษะ และในด้านสุขภาพได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องหลักจากได้รับการกระตุ้นจากแนวความคิดของ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในแง่ของปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาประเทศ และได้รับการทุ่มเททรัพยากรงบประมาณสอดคล้องกับระดับความสนใจดังกล่าว

ลักษณะที่ตรงกันข้าม คุณภาพของคนในด้านทัศนคตินั้นไม่ได้รับความสนใจเลยในช่วงต้นที่มีการเน้นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในฐานะปัจจัยการผลิต ทั้งนี้มีอาจเหตุผลจากการไม่ตระหนักถึงคุณภาพของคนในด้านนี้เลยก็ได้ เพราะทัศนคติไม่อาจจับต้องหรือบ่งชี้ให้ประจักษ์ชัดได้ และมักไม่เป็นสิ่งที่ไม่มีการถกหรือการอภิปรายกันมากนัก แม้ว่าจะมีการใช้คำดังกล่าวอยู่เนื่อง ความเข้าใจทั่วไปเมื่อพูดถึง “ทัศนคติ” ก็คือ ทัศนคติที่บุคคลยึดถือหรือยอมรับเป็นหลักปฏิบัติ เป็นค่านิยม เป็นความเชื่อ ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกลึกซึ้งคิด รวมทั้งมีอิทธิพลต่อกิจกรรมที่เลือกทำหรือเลือกไม่ทำ ในเรื่องต่าง ทั้งที่เป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็ก เรื่องสำคัญหรือเรื่องไร้สาระ เรื่องการงานหรือเรื่องการเล่น เรื่องเกี่ยวกับวัตถุหรือเรื่องเกี่ยวกับความคิด กล่าวในลักษณะที่สั้นเข้าทัศนคติคือความรู้สึกลึกซึ้งของบุคคลในเรื่องต่างๆ นั่นเอง ทัศนคติเหล่านี้สะสมหรือหยั่งรากในตัวบุคคลตั้งแต่อายุยังน้อยและก็เปลี่ยนแปลงได้ในเวลาต่อมา แม้จะยากก็ตาม

ในการปลูกฝังหรือการการสะสมทัศนคติในตัวบุคคลก็ไม่มีระบบดำเนินงานที่เป็นทางการกระบวนการ การที่มักจะกล่าวถึงกันในกระบวนการถ่ายทอดและสร้างทัศนคตินี้ก็คือ กระบวนการสังคมประจักษ์ หรือกระบวนการอบรมบ่มนิสัย (socialization) ซึ่งก็เป็นระบบการดำเนินงานที่ไม่เป็นทางการ (informal) และเกิดขึ้นในรูปแบบและในกาลเทศะต่างๆ ที่มีอาจารย์ผู้ใดอย่างเป็นกิจจะลักษณะเป็นเทคนิคชนิดที่สามารถจัดเป็นระบบความรู้ที่สามารถถ่ายทอดอย่างเป็นทางการได้เฉกเช่นทักษะชนิดต่างๆ

ความสำคัญของคุณภาพของคนในด้านทัศนคติจึงไม่เด่นชัด ดังเช่นกรณีการพัฒนาทางการศึกษาและด้านการแพทย์และสาธารณสุข

เหตุผลอีกประการหนึ่งของการไม่ตระหนักถึงคุณภาพของคนด้านทัศนคติก็คือ นักพัฒนาการทั้งหลายที่ผลักดันการพัฒนาระบบการศึกษาให้เอื้อต่อการพัฒนาระบบประเทศนั้น ได้ตั้งข้อสมมุติไว้แล้วว่า เมื่อมีการฝึกฝนและสะสมทักษะที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบทบาทอาชีพแล้ว คุณสมบัติอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทัศนคติ (ที่พึงปรารถนา) ทั้งหลายเหล่านั้นจักอุบัติขึ้นในตัวบุคคลเองโดยไม่ต้องพึงกังวล บุคคลที่สำเร็จการศึกษาในระดับต่างๆ ก็มีคุณภาพด้านทัศนคติที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ และจะช่วยส่งเสริมการนำความรู้และทักษะที่ได้เล่าเรียนมานั้น ไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ และอย่างมีประสิทธิภาพพิจารณาอย่างเป็นธรรมแล้ว ในข้อสมมุติเช่นนี้ (บนฐานที่ความรู้ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพของบุคคลยังมีอยู่ในระดับที่จำกัดดังกล่าว) ก็ไม่น่าแปลกแต่ประการใดในเมื่อกระบวนการปลูกฝังและสั่งสมทัศนคติในรูปแบบลักษณะต่างๆ นั้น เป็นกระบวนการที่ไม่มีระบบงานอย่างเป็นทางการ มันเกิดขึ้นในกาลเทศะต่างๆ ตลอดชีวิตของการเติบโตของบุคคลและการใช้ชีวิตในสังคม

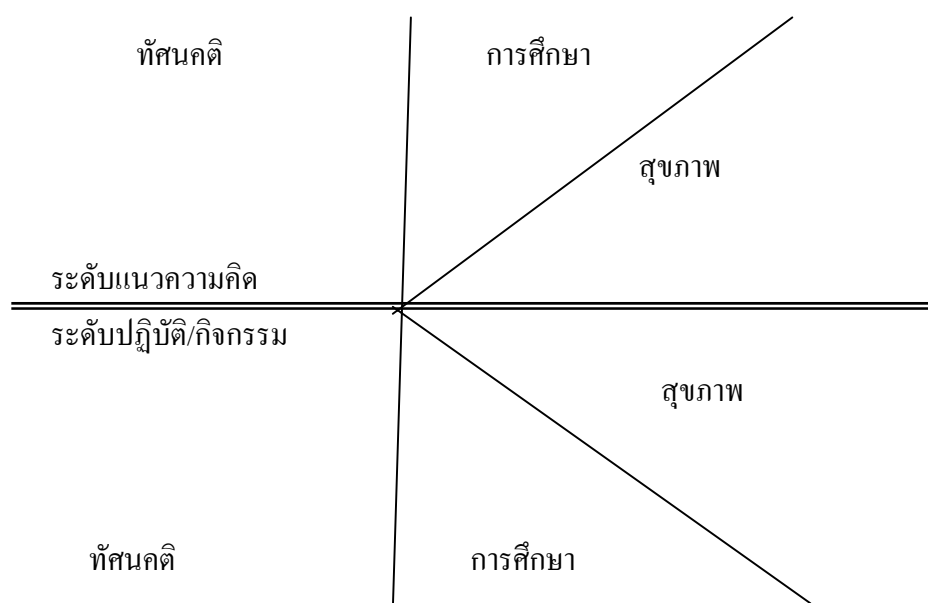
อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของการมีทัศนคติที่เหมาะสมในตัวบุคคลได้เริ่มได้รับความสนใจเมื่อมีการตระหนักกันว่า คนที่มีการศึกษาดี และสุขภาพก็แข็งแรงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ แต่ก็เป็บุคคลากรที่ไม่สามารถมีส่วนช่วยสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น มีสุขภาพที่สมบูรณ์ขึ้น (และแม้กระทั่งมีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับที่สูง) แต่ประเทศหรือสังคมนั้นก็ไม่ได้ก้าวหน้ามากเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่น่าจะเจริญรุ่งเรืองได้อย่างรวดเร็ว (เมื่อสามารถมีปัจจัยจำเป็นต่างๆ ที่กำหนดให้แล้ว) หรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล ก็สร้างความห่างเหินและความแปลกแยก (alienation) ในหมู่พลเมืองมากขึ้น จนเกิดความรู้สึกันว่า สังคมที่ความไม่น่าอยู่มากขึ้น ความสนใจการพัฒนาคุณภาพของคนจากมิติทัศนคติอันเกิดจากความกังวลนี้ปรากฏผ่านการเรียกร้องในรูปแบบต่างๆ เช่น การเรียกร้อง “ความรู้คู่คุณธรรม” ในการผลิตบัณฑิตโดยนักศึกษาไทย เป็นต้น

๓. การศึกษา “แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระเจ้าอยู่หัว”

๓.๑ ขอบเขตของการศึกษา

เป็นที่ทราบกันดีในหมู่พวกเราชาวไทยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีบทบาทหรือทรงมีส่วนร่วมโดยตรงในเรื่องการพัฒนาสังคมไทยในหลายๆรูปแบบ และในลักษณะต่างๆ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก กรอบคิดสำหรับการวิเคราะห์บทบาทของพระเจ้าอยู่หัว ก็สามารถอาศัยกรอบคิดเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ที่ได้นำเสนอข้างต้น ซึ่งสามารถสรุปได้ในเชิงแผนภาพ ดังที่แสดงแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๑: ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

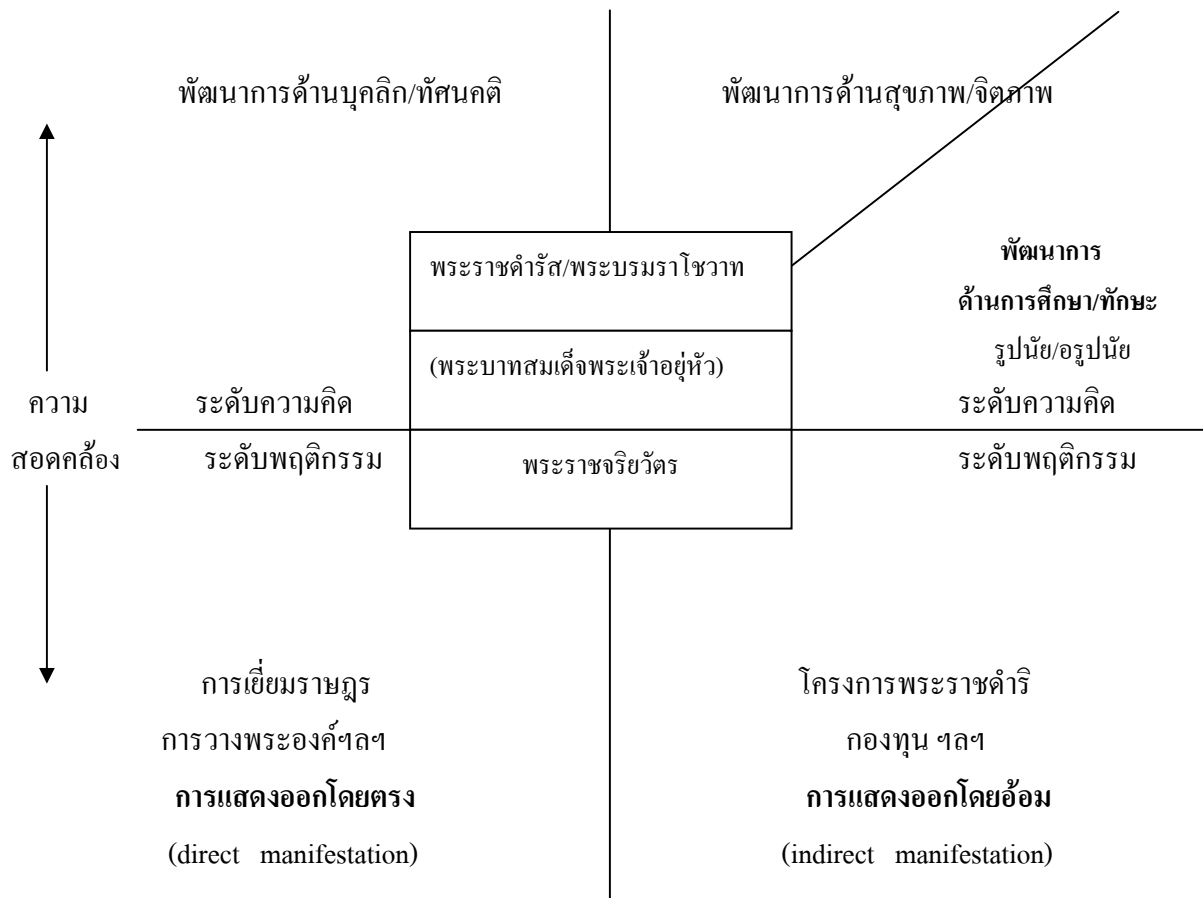

ภายในกรอบของแผนภาพที่ ๑ สรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการกระทำให้มีคุณภาพ นั้น สามารถดำเนินการได้ในสามด้านหรือสามมิติหลักด้วยกัน คือ (๑) ด้านการศึกษา (๒) ด้านสุขภาพ และ (๓) ด้านทัศนคติ ทุกมิติที่กล่าวถึงนี้จะมียอดประกอบสองระดับด้วยกัน นั่นคือ ระดับความคิด และระดับพฤติกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในแต่ละด้าน ก็จะมีระบบความคิดเกี่ยวกับด้านนั้นๆ อันมีลักษณะเป็นนามธรรม และการประยุกต์หรือการนำระบบความคิดในด้านนั้นๆ ไปแปรสภาพเป็นกิจกรรม ที่ตอบสนองแนวคิดนั้นๆ อันมีลักษณะเป็นรูปธรรม

การศึกษาเรื่อง “แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” นั้น สามารถอาศัยมิติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งสามมิติข้างต้น โดยเน้นการวิเคราะห์ในระดับแนวคิดกล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านการศึกษา ในด้านสุขภาพ และด้านทัศนคติ อะไรบ้าง อย่างไรก็ตาม เราก็สามารถศึกษาในระดับพฤติกรรมได้เช่นกันโดยศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมต่างๆ ที่พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการเอง และที่ส่วนราชการและคณะบุคคลได้ดำเนินการเพื่อสนองพระราชดำริ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสังเกตที่จะเป็นประโยชน์ในการสรุปว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีบทบาทในลักษณะใดบ้างในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เราสามารถเสริมความคิดที่ได้กล่าวถึงย่อหน้าที่แล้วในรูปแบบของแผนภาพซึ่งแสดงไว้ในแผนภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒: แม่แบบการศึกษา

เพื่อให้ได้ระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษานี้จึงมุ่งความสนใจไปยังพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามไว้ในโอกาสต่างๆ

๓.๒ จุดเน้นพิเศษ : ทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ

การศึกษา “แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาด้านการทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ที่มุ่งการศึกษาในระบบแนวคิดโดยการรวบรวมและการวิเคราะห์จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเป็นการเรียบเรียงระบบพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการจัดเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาในโครงการนี้ ในขณะเดียวกัน การเรียบเรียงระบบพระราชดำริดังกล่าวก็จะเน้นส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติที่สมควรอยู่ในตัวบุคคล นั่นคือ ทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องการพัฒนาให้คุณภาพนั้นควรจะเป็นบุคคลที่มีทัศนคติใน

ความหมายที่นิยามไว้ในตอนที่แล้ว ยังสามารถอธิบายได้จากระดับพัฒนาการด้านความรู้และความเข้าใจเรื่องการศึกษาเรื่องสุขภาพ เมื่อเปรียบเทียบกับระดับพัฒนาการในเรื่องทัศนคติ

แนวความคิดในเรื่องการศึกษานั้น เป็นเรื่องราวที่ได้รับการพัฒนามาเป็นเวลานานแล้ว และกลายเป็นองค์ความรู้ที่ใช้กำกับการจัดการศึกษาของประเทศในทุกะดับของการเรียนรู้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการศึกษารูปแบบทางการ (formal education) ยิ่งกว่านั้น ถ้าหากพิจารณาเรื่องการศึกษาในแง่ของการบริหารการศึกษาก็ดี เนื้อหาสาระของสาขาวิชา รายวิชาที่ดี และรูปแบบของหลักสูตรหรือองค์ประกอบของหลักสูตรที่ดี แนวความคิดเหล่านี้มีความเจาะจงและมีลักษณะของเทคนิคที่ได้รับการพัฒนาโดยนักวิชาการจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น และการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ในเรื่องเหล่านี้ก็เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลามากมายโดยต้องยึดเป็นอาชีพเพื่อการเป็นการเฉพาะ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ เราจึงไม่ควรคาดหวังแนวความคิดในประเด็นเหล่านี้ในกรอบของการศึกษาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส

อย่างไรก็ตาม ประเด็นของการศึกษาในส่วนเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา แนวการปฏิบัติที่ควรพบเห็นในตัวครูอาจารย์และนักเรียนนักศึกษา เป็นเรื่องราวที่สามารถเรียนรู้เรื่องราวในส่วนนี้จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส และจะมีเสนอในรายละเอียดในการศึกษารั้งนี้ด้วย แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วระบบความคิดในประเด็นเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทัศนคติที่ควรมีในตัวบุคคลที่ต้องการเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ การนำเสนอระบบพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในด้านนี้จึงสามารถจัดเป็นส่วนหนึ่งของการเสนอระบบพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในด้านทัศนคติที่ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพควรมีอยู่ในตัวเอง

เช่นเดียวกับกรณีศึกษา แนวความคิดในเรื่องสุขภาพ ซึ่งครอบคลุมทั้งเรื่องความรู้ทางด้านกายภาพและจิตภาพ ตลอดจนการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ก็เป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนามาเป็นเวลานานแล้วเช่นกัน มีองค์ความรู้ทั้งในระดับแนวคิด หลักการ และรายละเอียดของการปฏิบัติที่นำมาใช้กำกับการจัดระบบการให้บริการพยาบาลรักษา วิธีการรักษาพยาบาล และองค์ความรู้ทั้งในเรื่องการพยาบาลรักษาการผลิตแพทย์และพยาบาล และการบริหารและการจัดการโรงพยาบาลและสถานอนามัย ตลอดจนในเรื่องของโรคชนิดต่างๆ ก็เป็นเนื้อหาสาระที่หนักไปทางด้านเทคนิควิทยาการ การมีความเข้าใจและการพัฒนาความรู้ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลามากโดยยึดเป็นอาชีพ การนำเสนอความรู้ในด้านเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรคาดหวังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นกัน และเราก็ไม่สามารถศึกษาได้จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวถึงแล้วในกรณีศึกษา ความคิดเกี่ยวกับบทบาทของแพทย์และพยาบาล ค่านิยม และแนวปฏิบัติที่แพทย์และพยาบาลควรปลูกฝังให้แก่ตนเอง หรือควรมีไว้สำหรับทำงาน ก็เป็นสิ่งที่สามารถ แสดงความเห็นได้เสมอในโอกาสที่เหมาะสม เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็สามารถคาดหวังได้ว่า พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว จะทรงมีแนวคิดในด้านนี้ไม่มากนักน้อยที่สามารถศึกษาได้จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำริของ พระองค์ ถึงกระนั้นก็ตาม เนื้อหาส่วนนี้ก็คือเป็นส่วนหนึ่งของระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ในด้านทัศนคติที่ควรอยู่ในตัวของทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพได้เช่นกัน

ในลักษณะที่เปรียบเทียบกันแล้ว องค์ความรู้ในด้านทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จัดได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่ยังขาดแคลนอยู่โดยเฉพาะประเทศไทย กล่าวคือ ไม่มีใครตระหนักถึงถึงความสำคัญของทัศนคติในการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรของมนุษย์ และก็ไม่มีใครสามารถระบุได้ว่า ทัศนคติในลักษณะใดที่จัดเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสำหรับทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ และจะเกื้อหนุนการพัฒนา ประเทศ อีกทั้งไม่มีองค์ความรู้ที่สะท้อนถึงการประสานความรู้ในเรื่องศีลธรรมและพุทธจริยธรรมกับทัศนคติที่ จำเป็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในสภาวะที่ยังมีช่องว่างของความรู้ในลักษณะนี้อยู่แล้ว การเสนอแนวคิด ในด้านทัศนคติในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีความสำคัญมากในการสร้างสรรค์และการพัฒนาองค์ความรู้ใน ด้านนี้ ให้เป็นกลุ่มก้อนและเป็นระบบยิ่งขึ้น โดยอาศัยฐานคติเช่นว่านี้ การศึกษาในโครงการนี้จึงมุ่งเป็นกรณี พิเศษ ที่จะเรียบเรียงระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในด้านทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับ ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ระบบพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในด้านนี้ จะมีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ ในด้านนี้ ตลอดจนการพัฒนาคนไทย ให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสำหรับประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาในโครงการนี้ ไม่ได้จำกัดเฉพาะส่วนของการนำเสนอระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงการนำเสนอระดับพฤติกรรมที่มา ในรูปของกิจกรรมต่างๆ ที่มีการดำเนินการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกด้วย ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์จะชี้ให้เห็นความสอดคล้องกันระหว่างแนวคิดและการปฏิบัติ

การศึกษาในรูปการเรียบเรียงระบบความคิดที่อาศัยกรอบการคิด (conceptual framework) ที่เป็น กิจจะลักษณะเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาที่ตั้งใจจะให้แตกต่างไปจากผลงานเฉลิมพระเกียรติที่ได้เคย จัดทำกันในโอกาสต่างๆ เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนกันเป็นสำคัญ แต่ในขณะเดียวกัน เนื้อหาที่ปรากฏใน รายงานการศึกษานี้ก็มีส่วนเสริมความเข้าใจในระบบพระราชดำริและพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ลึกซึ้ง ยิ่งขึ้นไปอีก